

RÖVID SR/OOO-BEVEZETŐ¹

A hagyományos nyomtatott médiumok mellett a blogoszféra is egyre fontosabb szerepet tölt be a spekulatív realizmus és az objektumorientált ontológia terjedésében. Ha az online filozófia egyfajta vadnyugatra hasonlít, lövöldözésekkel, seriffekkel és marhatolvajokkal, éppúgy kecsegtet – helyenként – gyors igazságszítással és aranyrögökkel. 2009 januárjában indítottam újtjára blogomat Object-Oriented Philosophy címmel, Doctor Zamalek felhasználónév alatt (az elnevezés arra a kairói lakónegyedre utal, ahol ebben az időszakban éltem). Egy rövid szünet után, 2009 márciusában a blog újraindult egy másik webcímen.² A következő posztot 2010. július 23-án tettem közzé, és az azóta íródott akadémiai kiadványokban az egyik legidézettebbé vált. Ennél fogva alkalmasnak találtam, hogy jelen kötetben helyet kaphasson. A témája azon két filozófiai mozgalomnak a megkülönböztetése, amelynek tagja vagyok: a spekulatív realizmus (SR) és az objektumorientált ontológia (OOO), amelyek ugyan részben fedik egymást, de nem esnek egybe. A két fogalom körüli zűrzavar miatt jónak láttam 2010 nyarán tisztázni ezt a különbséget. Nem vállalkoztam arra, hogy a blogoszférára jellemző improvizált és siettetett kifejtésmódot revideáljam, azonban egy-két szövegszerkesztési módosítással mégis éltem, miközben egy-két lábjegyzetet is hozzáadtam.

Az elmúlt hetek során számos e-mail-üzenet érkezett, a többségük kifejezetten üdítő. Az egyik dolog, amit észrevettem az e-mailezésemből, az az, hogy sokak szemében az SR és az OOO mintha összeolvadtak volna. Például Quentin Meillassoux-ra időnként úgy hivatkoznak, mint objektumorientált filozófusra, ami nem fedí a valóságot. Ezért azok számára, akik a blogoszféra ezen szegletében még nem jártasak, íme a két fogalom tisztázása.

Spekulatív realizmus

Ez a szóösszetétel Ray Brassier-től származik. Az ő ötlete volt, még 2006-ban, hogy mi ketten Meillassoux-val és Granttel közösen szervezzünk egy konferenciát, amelyre 2007 áprilisában került sor.³

¹ Eredetileg egy 2010. július 23-i blogposzt, itt érhető el: <http://doctorzamalek2.wordpress.com/?s=brief+sr%2Fooo+tutorial>

² <http://doctorzamalek2.wordpress.com/>

³ A spekulatív realista mozgalom rövid történetéről I. Graham Harman: *Quentin Meillassoux: Philosophy in the Making*. A 2007. áprilisi, a Goldsmiths College-ban megrendezett esemény szöveganyaga megjelent módosított formában: Ray Brassier et al.: „Speculative Realism”. *Collapse III*, 2007. 306–449. pp.

Eleinte nehezen találtunk olyan közös kifejezést, amely mind a négyünkre érvényes lett volna. Első nekifutásra hajlandó voltam Meillassoux-nak a saját filozófiájára alkalmazott „spekulatív materializmus” kifejezést használni, dacára annak, hogy én jómagam antimaterialista pozíciót vallok a magaménak. De egy későbbi ponton, pár hónappal a rendezvény előtt, Brassier a „spekulatív realizmus” szókapcsolatot javasolta, és ez kifejezetten tetszett nekem. Eltérő okok miatt ő és Meillassoux ugyan később eltávolodtak a kifejezéstől, de számomra még mindig vállalható.

A spekulatív realizmus elég tág fogalom. Ahhoz, hogy valaki spekulatív realistának legyen nevezhető, elégséges, ha ellenzi azt a filozófiai tendenciát, amelyet Meillassoux korrelativizmusnak nevez. Ez utóbbi alatt Meillassoux minden olyan elgondolást ért, amely a filozófia egészét ember és világ kölcsönös viszonyára redukálná (a korrelativizmus egyébként máig domináns irányzatnak tekinthető).

Jegyezzük itt meg, hogy a spekulatív realisták egymással *még csak abban sem értenek egyet, mi is pontosan a baj a korrelativizmussal!* Példának okáért, ami Meillassoux-nak nem tetszik a korrelativizmusban, az a „végesség” hangsúlyozása, azon elgondolás, mely szerint bármilyen abszolút tudás lehetetlen. De őt *nem zavarja* az a korrelativista nézet, amely alapján „nem gondolhatunk el egy gondolkodáson kívüli X-et anélkül, hogy gondolnánk közben rá, és emiatt nem juthatunk ki a gondolkodás köréből”. (Meillassoux csupán radikalizálni kívánja ezt a problémát, és az abszolút tudást kinyerni. Meillassoux tehát *nem* egy hagyományos realista; a német idealizmus az igazi bázisa, ugyanúgy, mint Žižek és, kisebb mértékben, Badiou számára.)⁴

Kontrasztképpen, a korrelativizmussal szembeni saját fenntartásaim pontosan ezzel ellenkezőek. Nem tartom problematikusnak a végességet, ami egyenesen elkerülhetetlen faktumnak tűnik. Sokkal inkább tartom elvetendőnek azon gondolatot, hogy a korrelatív kör („nem gondolhatok el egy gondolkodáson kívüli X-et anélkül, hogy azt az X-et elgondolt valamivé alakítanám”) bármilyen ontológiai érvénnyel bírna. Elég gyenge lábakon álló gondolatnak tartom ezt a nézetet.

Mindenesetre a spekulatív realizmus továbbra is használható ernyőfogalomnak tűnik mindazon újrealista-szerű filozófiák számára, amelyek egy kontinentális beszédmódon belül dolgoznak, még ha az eredeti négy gondolkodó nem is fog többé közös programot hirdetni. Az intellektuális eltéréseik egyszerűen túlságosan nagyok lettek.

Objektumorientált filozófia

Ez a szókapcsolat saját, 1999-re datálható kreálmányom. (Ha bárki is alkalmazta a kifejezést korábban – amiről egyelőre nincsen tudomásom –, örömmel elismerném, ha valaki ezt tudomásomra hozná.)

Az eredeti négy spekulatív realista közül rajtam kívül *egyik sem* művel objektumorientált filozófiát. Sőt, mindannyian a maguk módján *objektumellenesek*. (Még Grant sem gondolja, bár álláspontja a sajátomhoz

⁴ Meillassoux-nak a német idealizmushoz fűződő kétértelmű viszonyát illetően l. a vele készült interjúmat itt: Graham Harman: *Quentin Meillassoux: Philosophy in the Making*. 159–174. pp.

jóval közelebb áll, mint Brassier-é vagy Meillassoux-é, hogy a világ egyedi létezőkből állna. Ezek számára gátként vagy egy globális elsődleges energiaáramlás visszatartásaként kerülnek számításba.)

Az objektumorientált filozófia a spekulatív realizmus alfajának tekintendő (annak ellenére, hogy hét vagy nyolc évvel idősebb, mint az utóbbi). Ahhoz, hogy spekulatív realisták legyünk, elég tagadnunk a korrelativizmust, mindegy, milyen indokkal. Ahhoz, hogy objektumorientált filozófusok legyünk, annyit kell tennünk, mint elismerni azt, hogy az univerzum különböző nagyságú egyedi entitásokból áll. Ez utóbbi olyan szerzőket is magában foglal, mint Bruno Latour vagy Alfred North Whitehead; saját objektumfogalmam lehetővé teszi, hogy Latour aktánsai és Whitehead aktuális entitásai (sőt, még a társadalmak is) „objektumokként” tételezõdhessenek, a szó lehető legtágabb értelmében.

Viszont mind Whitehead, mind Latour túlzóan jár el, amikor ezen individuális létezőket relációkká redukálja.⁵ És ezt fenntartom annak ellenére, hogy egyes olvasatok szerint Whitehead vagy Latour nem is ezt teszi. Hajlandó vagyok kitaratni ezen álláspont mellett, és nem látom, miképpen lehet kikerülni ezt a mozzanatot. Mindketten büszkén és vállaltan fokozzák le a létezőket azok viszonyaira. Mindketten ezt a fajta redukciót tartják gondolkodásuk legfőbb újításának.

Röviden, az objektumorientált filozófia bizonyos minimális szten-derdek mellett tág teret hagy az egyéni változatosságnak. Velem ellentétben egyetérthet valaki Whiteheaddel, és még mindig objektumorientált filozófusnak tekinthető. Saját verzióm két alapvetet tartalmaz:

1. a különböző nagyságrendű egyedi létezők (nemcsak a legapróbb kvarkok és elektronok) alkotják a kozmosz anyagát.

2. Ezen entítások nem redukálhatók a relációikra vagy akár a relációik összességére. Az objektumok visszahúzódnak a saját viszonyaikból.

Úgy gondolom, filozófiám többi része e két nagyon fontos pontból következik. Az „objektumorientált ontológia” fogalmát pedig legjobb tudomásom szerint Levi Bryant találmányának lehet tekinteni (körülbelül 2009 júliusában találta ki a szóösszetételt). Levi, Ian Bogost és jómagam, Steven Shaviróval és Barbara Stafforddal kiegészülve (utóbbiak inkább afféle baráti szellemű, „házi” kritikusokként), indítottuk útjára az OOO-mozgalmat 2010 áprilisában a Georgia Tech Egyetemen, Atlantában. Remélem, hogy ezzel a két fogalom közötti eltérést sikerült valamennyire tisztáznom. Igen, önmagamat spekulatív realista és objektumorientált filozófusnak tekintem, ugyanúgy, miként egyszerre vagyok amerikai állampolgár és iowai lakos. Az OOO a spekulatív realista unió egyik „államának” tekinthető.

LOVÁSZ Ádám fordítása

⁵ Latour filozófiáját illetõ kritikámat l.: Graham Harman: *Prince of Networks: Bruno Latour and Metaphysics*. Melbourne, 2009, re.press.